

Marta KUBAREK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

O rozważaniach Haliny Wiśniewskiej na temat edukacji polonistycznej w szkole

On Halina Wiśniewska's reflections on Polish language education at school

Abstract: The aim of the review article is to present and discuss the work by H. Wiśniewska *Around Polish education at school. Theory and practice*, edited by M. Karwatowska and L. Tymiakin. The presentation of the composition of the volume and the scope of the referenced content has become the basis for distinguishing the areas that complement and organize the current state of research related to broadly understood education, language education and linguistic competence of students. The presentation of the outline of the issues undertaken by the author also allows us to realize that Polish language education is multi-disciplinary in terms of linguistics and culture.

Key words: language education, integration in teaching Polish language, educational discourse, didactic tradition

Wokół edukacji polonistycznej w szkole. Teoria i praktyka to zbiór artykułów Haliny Wiśniewskiej, które ukazywały się drukiem w latach 1973—2014¹. Tytuł opracowania wskazuje, że w recenzowanym tomie pomieszczono zarówno omówienie teorii polonistycznych, kulturowych i dydaktycznych, jak i propozycje konkretnych rozwiązań metodycznych².

¹ H. Wiśniewska: *Wokół edukacji polonistycznej w szkole. Teoria i praktyka*. Red. M. Karwatowska, L. Tymiakin. Lublin 2016, ss. 372.

² Podobne założenia prezentują między innymi tomy „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”; *Odmiany polszczyzny w szkole. Teoria i praktyka*. Red. H. Synowiec. Katowice 2013; *Nauczyciel między tradycją a współczesnością. Teoria i praktyka*. Red. E. Laska. Rze-

Redaktorzy opracowania zaznaczyli w *Słowie wstępnym*, że tom ten kierowany jest do wszystkich, którzy „są zainteresowani dyskursem polonistycznym i realizacją pożytecznych, pozostających w pamięci lekcji polskiego”³. Oznacza to, że omawiane w opracowaniu zagadnienia i propozycje dydaktyczne adresowane są do studentów polonistyki, nauczycieli języka polskiego, metodyków *etc.* Odnajdą oni bowiem w tej pozycji cenne wskazówki do pracy z uczniem.

Recenzowany tom, skomponowany w bardzo przejrzysty sposób, składa się z trzech zasadniczych części zatytułowanych kolejno: *Kształcenie językowe — koncepcje, komponenty, działania*; *Dynamizm zjawisk kulturowych i aksjologicznych* oraz *Cechy uczniowskich tekstów pisanych*.

Pierwsza część opracowania składa się z ośmiu artykułów, w których przedstawiono teoretyczne rozważania związane z szeroko pojętą edukacją polonistyczną. Autorka odnosi się w nich do zagadnień takich, jak: sprawność językowa i komunikacyjna, integracja na lekcjach języka polskiego czy dyskurs edukacyjny. Porządkuje dotychczasowe rozważania związane z wymienionymi zagadnieniami i uzupełnia je. Wskazuje bowiem zależności między kompetencją i sprawnością językową a logicznym myśleniem i zasobem słownikowym uczniów. W części tej autorka odwołuje się ponadto do historii dydaktyki polonistycznej.

Rozdział zatytułowany *Dynamizm zjawisk kulturowych i aksjologicznych* składa się z siedmiu artykułów, w których prezentowane są wyniki badań nad wartościami uznawanymi przez młodych ludzi za najważniejsze, ich planami zawodowymi i wyrażanymi ocenami. W części tej zawarte są ponadto rozważania dotyczące sposobów uczenia o dowcipie, humorze i wartościowaniu oraz analizy słowników, w których widoczna jest ekspansja haseł związanych z wyrazem *seks* i nazwami kobiet.

Ostatnia część opracowania odnosi się do uczniowskich tekstów pisanych. W artykułach zebranych w tym rozdziale Halina Wiśniewska omawia realizacje form wypowiedzi wprowadzanych na lekcjach języka polskiego (opowiadania, opisu, rozprawki, streszczenia). Zwraca uwagę na cechy stylistyczne i kompozycyjne tych tekstów oraz wskazuje uczniowskie strategie pisania. Autorka dostrzega przy tym negatywne wzorce nauczania, które powodują, że dziecięce realizacje są typowe i szablonowe. Uzupełnia tym samym rozważania wielu badaczy, którzy zainteresowali się tematyką związaną z poprawnością tekstów uczniowskich⁴.

sów 2007; *Kultura. Język. Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*. Red. B. Gromadzka, D. Mrozek, J. Kaniewski. Poznań 2008; *Szkoła w dyskursie teorii i praktyki. Wybrane konteksty*. Red. E. Murawska. Słupsk 2013.

³ H. Wiśniewska: *Wokół edukacji polonistycznej...*, s. 9.

⁴ Zob. B. Niesporek-Szamburska: *Pisanie baśni — od motywacji do kształcenia kompetencji tekstotwórczej*. W: *Twórczość w szkole. Rzeczywiste i możliwe aspekty zagadnienia*. Red. B. Myrdzik, M. Karwatowska. Lublin 2011, s. 341—354; K. Gąsiorek: *Umiejętności ję-*

Wewnętrzna struktura każdego z artykułów jest uporządkowana i przejrzysta. Często teksty te podzielone są na mniejsze części wyróżnione tematycznie. Prowadzone analizy zawsze poprzedzone są rozważaniami teoretycznymi, które stanowią podbudowę omawianych zagadnień. Na końcu opracowań można zazwyczaj znaleźć konkretne rozwiązania lub postulaty dydaktyczne.

Podstawą wielu tekstów zamieszczonych w opracowaniu są prowadzone przez autorkę badania empiryczne. Halina Wiśniewska przedstawia wyniki badań ankietowych prowadzonych w szkołach podstawowych, licealnych i zawodowych (por. *Kim chcę być w dorosłym życiu? — opinie czternastolatek; „Posiadanie” jako wartość najwyższa w młodzieżowych ocenach narodowości*) oraz analizuje różnorodne teksty uczniowskie, w tym wypracowania olimpijskie i maturalne (por. *Strategie obronne uczniowskiego pisania w dyskursie edukacyjnym; Substytucja tekstowa — uczniowska strategia pisania form wypowiedzi; Spójność tekstu w wypracowaniach olimpijczyków*). Wyniki badań rozpatrywane są w kontekście społecznym i cywilizacyjno-kulturowym.

Wartością opracowania są niewątpliwie propozycje rozwiązań dydaktycznych. Wiśniewska prezentuje schematy lekcji, wskazuje ćwiczenia i zadania dla uczniów, proponuje metody i formy pracy. Nauczyciele mogą czerpać z doświadczenia autorki i wykorzystywać gotowe scenariusze lekcji oraz modyfikować je zgodnie z potrzebami i predyspozycjami uczniów. Zamieszczone propozycje skłaniają ponadto do refleksji nad realizacją omawianych zagadnień we współczesnej szkole. Okazuje się bowiem, że pewne schematy działań pozostają niezmiennie od lat, np. sugerowanie oddzielnego omawiania części zdania pojedynczego i zdań złożonych podrzędnie w niektórych programach nauczania i podręcznikach⁵. Propozycję autorki, żeby połączyć te zagadnienia, można uznać za cenną.

W opracowaniu znalazły się ponadto odwołania do dokumentów oświatowych, w tym przede wszystkim do *Podstawy programowej*...⁶ i programów

zykowe uczniów klas wczesnoszkolnych w zakresie różnych form wypowiedzi. W: *Wiedza o języku i kompetencje językowe uczniów*. Red. B. Niesporek-Szamburska. Katowice 2012, s. 329—344; Z. Saloni: *O kształceniu umiejętności pisania na wyższym poziomie nauki szkolnej*. Warszawa 1979.

⁵ Zob. A. Łuczak, E. Prylińska: *Miedzy nami. Program nauczania języka polskiego dla trzeciego etapu edukacyjnego (klasy I—III gimnazjum)*. Gdańsk 2013; M. Bobińska: *Program nauczania. Świat w słowach i obrazach II*. Warszawa 2010; K. Biedrzycki, T. Kosyra-Cieślak, T. Marciszek, A. Załazińska: *Jest tyle do powiedzenia! Program nauczania języka polskiego w gimnazjum*. Warszawa 2009.

⁶ Autorka przywołuje następujące dokumenty: *Podstawa programowa języka polskiego (1995, znowelizowana w 1998)*. „Polonistyka” 1998, nr 5; Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*. „Biblioteczka Reformy” 1999, nr 7 i 8; *Podstawa programowa*. Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001; *Podstawa programowa z komentarzami*. T. 2: *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum*. Warszawa 2011.

nauczania. Autorka skrupulatnie przedstawia ujęty w nich zakres omawiania poszczególnych zagadnień na kolejnych etapach nauczania.

Lektura tomu pozwala dostrzec liczne odwołania do historii i tradycji. Badaczka pokazuje bowiem zmiany zachodzące w sposobie nauczania języka polskiego w ostatnich latach (por. *Sprawność językowa i komunikacyjna w historii dydaktyki polonistycznej*), przygląda się rozwojowi języka na podstawie analizy definicji słownikowych w dawnych i współczesnych słownikach języka polskiego (por. *Ekspansja nazw kobiet jako przejaw zmian społecznych i obyczajowych; Ekspansja wyrazu seks we współczesnych słownikach*), odwołuje się do dawnych programów nauczania *etc.* Przywołanie przeszłości zawsze łączy z rozważaniami o współczesnym stanie polonistyki szkolnej, co pozwala uchwycić rozwój metodyki języka polskiego oraz docenić wartość historii i tradycji dydaktycznej. Można zatem uznać, że omawiana pozycja jest cennym dopełnieniem publikacji poświęconych z jednej strony tradycji dydaktycznej, z drugiej zaś — diagnozie współczesności⁷.

Warto podkreślić, że recenzowana pozycja ukazuje kształcenie języka jako „wieloprzedmiotowe lingwistycznie”⁸. Potwierdza przy tym, że zadaniem dydaktyki języka jest „kontynuowanie tradycji, w tym wiedzy o systemie, znanej szkole już w okresie międzywojennym, oraz wykorzystanie nowych, ważnych teorii (np.: aksjologii i etyki, semantyki i tekstologii)”⁹. Informacje te okazują się niezwykle istotne w świetle aktualnie wprowadzanej reformy edukacji. Wydaje się, że twórcy nowej *Podstawy programowej...*, programów nauczania i podręczników szkolnych powinni skorzystać z nich w pracy nad tworzonymi dokumentami.

Pewną trudność w odbiorze opracowania sprawia fakt, że zamieszczone w nim artykuły powstawały w przedziale czasowym obejmującym czterdzieści lat. Powoduje to, że realia opisywane jako współczesne wydają się często niezgodne z obserwowaną przez czytelnika rzeczywistością. Dysharmonię tę powodują odwołania do nieaktualnych dokumentów oświatowych i nieobowiązującego systemu edukacji, przywoływanie ścieżek dydaktycznych, informacje typu: „ostatnio”, „od kilku lat” *etc.*, np.: „[...] ostatnio pojawiły się wypowiedzi nazwane graffiti. Uczniowie starsi od kilku lat piszą na murach w uczęszczają-

⁷ Zob. *Językowe, literackie i kulturowe ścieżki edukacji polonistycznej (tradycja i współczesność). Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Helenie Synowiec w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej*. Red. D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska. Katowice 2014; *Edukacja — tradycja i współczesność. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Rędzińskiemu*. Red. A. Majkowska, M. Łapota. Częstochowa 2008; *Przeobrażenia w kulturze i edukacji na przełomie XX i XXI wieku*. Red. M. Karwatowska, A. Siwiec. Chełm 2010; H. Wiśniewska: *Polszczyzna przez wieki*. Łódź 2009; *W kręgu zagadnień dydaktyki języka i literatury polskiej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Polańskiemu*. Red. H. Synowiec. Katowice 2002.

⁸ H. Wiśniewska: *Wokół edukacji polonistycznej...*, s. 27.

⁹ Ibidem, s. 28.

nych miejscach krótkie teksty, komentujące rzeczywistość polityczną, społeczną lub osobistą w sposób oryginalny i dowcipny”¹⁰. Z uwagi na brak informacji o roku pierwszego wydania zamieszczonych artykułów odbiorca musi samodzielnie dochodzić do tego, jaki czas odpowiada opisywanej współczesności.

W recenzowanej pozycji H. Wiśniewskiej *Wokół edukacji polonistycznej w szkole. Teoria i praktyka* poruszono wiele wątków. Zebranie 28 artykułów w jednym opracowaniu niewątpliwie ułatwi zainteresowanym nauczycielom i studentom dotarcie do cennych przemyśleń Haliny Wiśniewskiej. Wiele z nich zasługuje na uwagę, gdyż jak podkreśliła Helena Synowiec, pozwalają „na wielostronny ogłód procesu kształcenia językowego w szkole oraz zachodzących w nim przeobrażeń pod wpływem czynników kulturowo-cywilizacyjnych i społecznych”¹¹.

Bibliografia

- Biedrzycki K., Kosyra-Cieślak T., Marciszek T., Załazińska A.: *Jest tyle do powiedzenia! Program nauczania języka polskiego w gimnazjum*. Warszawa 2009.
- Bobińska M.: *Program nauczania. Świat w słowach i obrazach II*. Warszawa 2010.
- Edukacja — tradycja i współczesność. *Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Rędzińskiemu*. Red. A. Majkowska, M. Łapota. Częstochowa 2008.
- Gąsiorek K.: *Umiejętności językowe uczniów klas wczesnoszkolnych w zakresie różnych form wypowiedzi*. W: *Wiedza o języku i kompetencje językowe uczniów*. Red. B. Niesporek-Szamburska. Katowice 2012.
- Językowe, literackie i kulturowe ścieżki edukacji polonistycznej (tradycja i współczesność). *Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Helenie Synowiec w czterdziestelecie pracy naukowej i dydaktycznej*. Red. D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska. Katowice 2014.
- Kultura. Język. Edukacja. *Dialogi współczesności z tradycją*. Red. B. Gromadzka, D. Mrozek, J. Kaniewski. Poznań 2008.
- Łuczak A., Prylińska E.: *Między nami. Program nauczania języka polskiego dla trzeciego etapu edukacyjnego (klasy I—III gimnazjum)*. Gdańsk 2013.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*. „Biblioteczka Reformy” 1999, nr 7 i 8.
- Niesporek-Szamburska B.: *Pisanie baśni — od motywacji do kształcenia kompetencji tekstotwórczej*. W: *Twórczość w szkole. Rzeczywiste i możliwe aspekty zagadnienia*. Red. B. Myrdzik, M. Karwatowska. Lublin 2011.
- Nauczyciel między tradycją a współczesnością. Teoria i praktyka*. Red. E. Łaska. Rzeszów 2007.
- Odmiany polszczyzny w szkole. Teoria i praktyka*. Red. H. Synowiec. Katowice 2013.
- Podstawa programowa języka polskiego (1995, znowelizowana w 1998)*. „Polonistyka” 1998, nr 5.

¹⁰ Ibidem, s. 178.

¹¹ Cytat pochodzi z fragmentu recenzji prof. dr hab. H. Synowiec zamieszczonego na okładce tomu.

Podstawa programowa. Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001.

Podstawa programowa z komentarzami. T. 2: *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum.* Warszawa 2011.

Przeobrażenia w kulturze i edukacji na przełomie XX i XXI wieku. Red. M. Karwatowska, A. Siwiec. Chełm 2010.

Saloni Z.: *O kształceniu umiejętności pisania na wyższym poziomie nauki szkolnej.* Warszawa 1979.

Szkoła w dyskursie teorii i praktyki. Wybrane konteksty. Red. E. Murawska. Słupsk 2013.

Wiśniewska H.: *Polszczyzna przez wieki.* Łódź 2009.

Wiśniewska H.: *Wokół edukacji polonistycznej w szkole. Teoria i praktyka.* Red. M. Karwatowska, L. Tymiakin. Lublin 2016.

W kręgu zagadnień dydaktyki języka i literatury polskiej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Polańskiemu. Red. H. Synowiec. Katowice 2002.